
Odmítám klišé, že je vše špatně a nikomu se nedaří

„K blížícímu se 30. výročí listopadu '89 bych si přál, aby společnost měla větší zájem o věci veřejné a byla méně lhostejná,“ říká rektor Univerzity Karlovy.

Rostlinu nestačí zasadit. Je potřeba ji udržovat, kultivovat a rozvíjet. A stejné je to s demokracií, lidskými právy a svobodou jednotlivce i svobodou společnosti. Také je musíme opečovávat,“ říká rektor Univerzity Karlovy Tomáš Zima. „Někdy mám ale strach, že náš návrat k demokratickým kořenům, který přišel po listopadu 1989, už se nám jeví jako samozřejmost, takže o demokracii nemusíme bojovat,“ upozorňuje pár dní před výročím Palachova týdne. Události v lednu před 30 lety rozehrály poslední dějství komunistické vlády v zemi a vyvrcholily sametovou revolucí.

* Jsou dnešní studenti ve srovnání s těmi před 30 lety dostatečně citliví na dění ve společnosti, aby byli v případě ohrožení demokracie schopni vyjít do ulic jako v roce 1989?

Jsou velmi kritičtí a změny, které se dějí u nás i v zahraničí, citlivě vnímají. Mluvíme o komunitě několika set tisíc lidí z Univerzity Karlovy i dalších vysokých škol, kteří mají různé zájmy a profesní zaměření a je vidět i jejich odlišné vnímání světa. Ale to, co je spojuje, je snaha o lepší zítřek, velká kritičnost, jsou často zdravě sebevědomí, nebojí se diskutovat a vyjádřit svůj názor, což dříve bylo složitější. Studenti i velká část veřejnosti se velmi angažují a chtějí, aby se věci hýbaly správným směrem. Myslím, že kdyby docházelo k akutnímu ohrožení demokracie nebo základních lidských práv a svobod jednotlivce a společnosti, studenti by se ozvali.

* Dnešní společnost má různé přívrastky: rozdělená, zhrblá, rozmazlená... Jak byste ji po 30 letech demokratického vývoje označil vy?

Jako pestrou a sympaticky sebevědomou. Ve funkci rektora i lékaře se setkávám se spoustou lidí, často navštěvuji i regiony a mám radost, kolik šikovných a pracovitých lidí kolem sebe máme. Odmítám mediální zkratky či klišé mnohých politiků, jak je vše špatně a nikomu se nic nedaří. Tak to není. Máme za sebou třicet nelehkých let. Je skvělé, že z šedé prefabrikované hmoty, jakou byla naše společnost před rokem 1989 – a samozřejmě i v té hmotě byly tehdy ostrůvky pozitivní deviace – se stala společností skutečně pestrou, velmi otevřenou. Jsme napojeni na Evropu i svět a daří se nám dobře, takže žebříček hodnot se přeměňuje.

* Takže žádná výtka vůči společnosti?

Dnes se můžeme kriticky vyjadřovat k čemukoliv, co uznáme za vhodné. Tady mě ale někdy velmi mrzí, s jakou urputností se řada lidí vyjadřuje i k problémům, k nimž nemá žádné či jen velmi povrchní informace. Nelíbí se mi také, když někdo hlásá svoji pravdu a vydává ji za jedinou správnou, bez ochoty diskutovat. Kdo má jiný názor, je nálepkován, je vyčleněn, je jiný člověk.

* Ano, to je dnes celkem moderní: Pokud má někdo jiný názor, vůbec se s ním nebudu bavit.

Demokracie přece není o tom, že všichni mají stejný názor. Proto je společnost pestrá – střetávají se v ní různé názorové proudy. Nálepkování lidí mezi nimi vytváří bariéry, a to se mi nelíbí. Každý má právo na svůj názor, který si má obhájit, ale hlavně mu ho nechme a nesnažme se ho přizpůsobit tomu svému. Měli bychom bránit účelovým snahám o vytváření dalších a dalších příkopů mezi lidmi, to je nebezpečné.

* Šéf Senátu Jaroslav Kubera v novoročním projevu řekl, že nám „svoboda protéká mezi prsty, aniž si to uvědomujeme“, a to kvůli nadměrné regulaci a přílišnému vměšování se státu do života lidí. Souhlasíte?

Pan předseda Kubera je známý otevřenými názory na svobodu jednotlivce, ale v tomto případě trochu střílí do vlastních řad. Zákony přijímá parlament, kde on dlouhá léta působí. Také mě ale trápí, že zákonů a regulací všeho druhu máme hodně a s mnoha jejich novelami jsme trochu přeregulovaní. A čím je regulace silnější – a regulovat lze i svobodu slova – tím více se vytrácí míra lidské svobody. Zákony nevznikají kvůli většinové společnosti, ale kvůli té menšině, kterou je potřeba usměrnit.

* Ale není nutné mít zákon pro téměř každou jednotlivou skutečnost, která může nastat.

Na našem právním řádu mě mrzí, jak je komplikovaný, nepřehledný a nesrozumitelný. Exemplárním příkladem je občanský zákoník, já mu říkám antiobčanský. Netvrdím, že ten předchozí byl kvalitní, z mého pohledu byl ale určitě lepší, jen potřeboval upravit. Ale jestliže má občanský zákoník, který by měl znát každý občan, tisíce paragrafů, navíc s termíny sto let starými, komu skutečně pomáhá? Zkuste udělat na ulici anketu třeba: Co je pachtovné? Jsem zvědav, kdo to bude vědět.

* Nejspíš jen ti, kteří tyto části zákoníku psali, a právníci, kteří si to museli nastudovat.

Když něco není pro lidi srozumitelné, tak to neplní svůj účel. Myslím si, že zákonodárci by měli více dbát na to, co a jak je potřeba skutečně regulovat. Neměli by být hodnoceni podle toho, kolik zákonů a novel přijmou, ale jestli jsou zákony kvalitní, potřebné a nakolik pomáhají k vyšší kvalitě našeho života.

* Vraťme se k 30 letům svobody: pro vývoj státu to zas tak dlouhá doba není. Co se nám povedlo nejvíc?

Obrovsky jsme se posunuli k vyspělým demokratickým zemím, k nimž vzhlížíme. Dokázali jsme se stát plnoprávným členem evropských demokratických států s vysoce rozvinutou kulturou, dobře fungující ekonomikou, s velmi dobrým systémem zdravotnictví i školství. Oba systémy mají své nedostatky, ale ve srovnání s ostatními evropskými zeměmi jsme na tom velmi dobře. Jsme zemí bezpečnou, velmi pozitivně vnímanou zahraničím, máme relativně nízkou hladinu chudoby, téměř nulovou nezaměstnanost. To vše navzdory tomu, že v 90. letech odtekly v důsledku řady privatizačních lumpárů z naší země desítky miliard korun. Česká republika je dnes ve velmi dobré kondici.

* Přesto i dnes ještě někdo občas řekne, že se za komunistů lépe žilo. Co si pomyslíte, když to slyšíte?

Že někteří lidé nebezpečně rychle zapomínají na špatné, co se v totalitně řízené společnosti odehrávalo. A často příliš ochotně naskakují na nálady marnosti a frustrace, které tu šíří a umocňují falešní spasitelé či některá média. Demokracie a svoboda nejsou samozřejmé hodnoty, musíme o ně pečovat a rozvíjet je. To, jakou bude mít naše demokracie kvalitu, záleží na každém z nás, na naší práci, na našem osobním zapojení do veřejného dění. Kdybych měl vyslovit jedno přání k blížícímu se 30. výročí listopadu '89, pak by to byla právě silnější občanská angažovanost, větší zájem naší společnosti o věci veřejné a méně lhostejnosti.

* Proč podle vás někteří mladí lidé touží žít v zahraničí, když se v Česku máme dobře? Argumentují nedůvěrou ve vedení země, populismem, otravují je skandály politiků minulé i současné.

Skandály mají politici i v USA, Německu a jinde. A populismus dnes bohužel roste také všude. Stačí se podívat na Německo, Nizozemsko, Itálii nebo třeba Belgii. Populistické a nacionalistické strany tam získávají navrch, a kdo se tam chce odstěhovat, musí s tím počítat. Ano. Je tam vyšší výdělek, ale je třeba se také podívat na daňovou zátěž například ve Francii nebo ve skandinávských zemích. Na to, kolik tam stojí život nebo jaké budou náklady na studium jejich budoucích dětí třeba ve Velké Británii. Náklady jsou tam vysoké a v řadě zemí má střední vrstva docela problémy dosáhnout na standardní životní úroveň. Ať mladí lidé cestují a část studií v zahraničí stráví, aby mohli porovnávat. Ale Česká republika je země s vysokou kvalitou života a je tu řada příležitostí, jak se uplatnit a vyniknout.

* Nedávno vyšla kniha rozhovorů se 13 českými osobnostmi s názvem Jak dál? a podtitulem Svět, Evropa a Česká republika v době „na rozhraní“. Obsahuje i rozhovor s vámi. Říkáte v něm celkem varovně, že k dramatickým změnám ve společnosti přispívá sdílení informací. Myslíte tím takzvané fake news, falešné informace?

Ano, je velmi nebezpečné, jak se v současné době stírá hranice mezi pravdou a lží. Společnost i doba jsou velmi uspěchané a na ověřování informací často nezbývá čas ani energie. A v takovém prostředí se velmi dobře daří falešným mesiášům, populistům i rádoby jednoduchým řešením na všechny nedostatky. Právě sociální sítě jsou pro téměř neomezené šíření jakéhokoliv názoru, ať je sebevíc destruktivní. O to víc musíme dávat důraz na zdravé kritické myšlení, na nezávislost médií a kvalifikovanou diskusi ve společnosti.

* Stejně jako mnoho jiných expertů upozorňujete, že Česko, Evropa a svět musí počítat s problémy souvisejícími s bezpečnostními riziky a nedostatkem zdrojů. Které z nich budeme muset řešit jako první?

Stojíme před problémy, jež je nutné začít rychle řešit. Máme tu problém sucha a nedostatku vody, který trápí téměř každého českého zeměděle. Čelíme otázce energetické i potravinové soběstačnosti, máme zde výzvy z oblasti digitalizace a robotizace a s tím související transformace pracovní síly. V globálním měřítku jde o přelidněnost planety, migraci i bezpečnostní hrozby z radikalizujících se zemí a společností. Trápí mě, že politické elity tyto problémy neřeší. Místo toho se zabývají pseudoproblémy a populistickými tématy, které jim snáz generují politické body.

* Jak by je měli politici řešit?

Jednoduše: nebát se problémy popsat, vést k nim odbornou kvalifikovanou diskusi, která nesmí být nekonečná, skutečně zapojit veřejnost a pak rychle rozhodnout. Je fascinující, jak některé i jednoduché věci v České republice trvají dlouho. Je to alibismus nebo strach rozhodnout? Přijmout rozhodnutí je spojeno s odpovědností a znamená to, že ne každému se to bude líbit.

* Univerzita Karlova letos odstartuje projekt, který má pomoci připravit se na to, co může přijít. O co jde?

Připravili jsme projekt „Česko! A jak dál?“. Naším cílem je definovat zásadní problémy České republiky i naší společnosti a vést o nich diskusi napříč regiony. Chceme hledat možná řešení a vize, jak v daných oblastech postupovat dál. Na univerzitě působí řada odborníků v oblastech, jako je právo, bezpečnost, medicína, hydrologie, nové materiály a podobně, a ti jsou schopni přinášet konkrétní návrhy a varianty pro řešení problémů. Chceme postupovat formou diskusních setkání se špičkovými vědeckými pracovníky, veřejností, politiky, se všemi, kteří se budou chtít zapojit a pomoci s řešením problémů i výzev.

* Jaká témata už máte připravená?

Chceme se věnovat bezpečnosti, stárnutí populace, problému sucha, dluhům, potravinové soběstačnosti a dalším. Chceme s tématy jezdit a debatovat o nich v krajích a městech podle toho, kde jaké problémy lidé mají. Některá jsou globální, jako třeba otázka bezpečnosti. V takovém případě chceme debatovat se zástupci vrcholných státních institucí. Nabízíme kapacitu a pomoc expertů Univerzity Karlovy pro řešení problémů tak, aby Česká republika úspěšně obstála i v dalších desetiletích a problémy, které jsou všude, kvalifikovaně a kvalitně řešila.

Rektor UK Tomáš Zima je profesí lékař. V únoru roku 2014 byl zvolen 508. rektorem UK, nyní působí už ve druhém funkčním období. Je zároveň přednostou Ústavu lékařské biochemie a laboratorní diagnostiky 1. LF UK a VFN. Od roku 2001 je profesorem pro obor lékařská chemie a biochemie. V letech 2005 až 2012 byl děkanem 1. lékařské fakulty UK. Za svou vědeckou, pedagogickou a manažerskou práci získal řadu prestižních tuzemských i mezinárodních ocenění.